

Den lystige agent

Søren Borch (1798-1862)

En uheldig arvesag

Søren Borch fødtes i 1798 i den store, nu nedrevne, købmandsgård, Algade 12. Hans far var købmand Jacob Borch (1757-1821), der havde arvet gården efter sin far, Anders Borch (1721-1793). Sørens mor hed Else Cathrine, født Bruun. Hun var datter af sin mands kusine, et eksempel på, at købmandsslægterne var godt indgiftede i hinanden.

Man skulle tro, at Søren som den ældste skulle arve købmandsgården, men sådan kom det ikke til at gå. Ved faderens død i 1821 tilfaldt familieejendommen den kun 19-årige lillebror, Anders Borch (1802-1881). Anders giftede sig siden med Ane Kirstine, datter af agent Jacob Brønning (1761-1821), der residerede i købmandsgården Algade 9. De fik ingen børn, og levede et stille liv. Efter Anders Borch gik Algade 12 ud af familiens eje. Det blev hans førstemand, købmand Schade, der førte købmandsgården videre.

Det gode parti

Broderen Søren var en munter og livsglad mand, der ikke lod sig slå ud. I den store Kornerup'ske købmandsgård, Raadhus-torvet 2, sad den unge enke, Inger Caroline, født Brønning (1800-1879). Hun havde været gift med købmand Ebbe Kornerup (d. 1824), der pludselig var død i en ung alder. Selv var hun på dette tidspunkt 27 år og havde en lille dreng på 2 år, den senere så kendte Jacob Kornerup (1825-1913), arkitekturtegner, arkæolog, lokalhistoriker med videre og titulær professor. Denne enke var lige et passende parti for den 29-årige Søren, der var uddannet inden for handelsvæsenet i sin fars købmandsgård. Herved havde han også noget at byde ind med.

Inger Caroline og Søren blev enige om at gifte sig, og Søren Borch blev således ejer af den Kornerup'ske stamejendom på hjørnet af torvet og Gullandsstræde. Ejendommen ligger der endnu omend stærkt ombygget. Den store virksomhed omfattede landbrug (120 tønder land), brændevinsbrænderi, ølbrygning, engroshandel med tømmer og korn, almindelig detailhandel med kolonial, vin med videre. Søren var en dygtig købmand, der forstod at øge gårdens velstand. Han var også med på de sidste nye handelsmetoder, så som

Portræt af agent Søren Borch i hans velmagtsdage. Agenten var så glad for maleriet, at han fik fremstillet en radering, der blev uddelt til familie, venner og kunder. Malet af stedsønnen Jacob Kornerup 1853. Roskilde Museum.

Portræt af agentens hustru, Inger Caroline Borch, tidligere gift Kornerup, født Brønning, et eksempel på de tætte bånd mellem købmandsslægterne i Roskilde. Malet af sønnen Jacob Kornerup 1853. Roskilde Museum.

Foto af Borchs købmandsgård på Raadhustorvet 2 før ombygningen 1891, der føjede en ekstra etage til. Ukendt fotograf. Ca. 1880. Roskilde lokalhistoriske Arkiv.

brug af reklamer. Derfor opnåede han den fine titel som kongelig agent, en ærestitel, der var forbeholdt købmænd og fabrikanter.

Sammen fik parret fire børn: tre døtre, hvoraf kun Sophie Caroline blev voksen, og sønnen Anders Jacob (1834-1904), der siden førte købmandsgården videre. Samtidig havde Jacob Kornerup en kærlig stedfar i Søren Borch, der med glæde betalte for den begavede stedsøns uddannelse. Til gengæld bidrog Kornerup til et sympatisk eftermæle for købmand Borch.

Fattigrønnerne i Bredgade

Set med nutidens øjne var ikke alle Søren Borchs aktiviteter og måder at tjene penge på lige sympatiske. Købmandsgårdens grund var på to tønder land og strakte sig helt ned til Bredgade. Længst væk fra købmandsgårdens private beboelse – på det sidste stykke af grunden langs Gullandsstræde og ud imod Bredgade – lå en længe med små etværelses lejligheder. Længen i Bredgade blev kaldt for De Borch'ske Huse. Det var primitive rønner, hvor fattigfolk – ofte med en masse børn – lejede sig ind, da huslejen var billig.

De Borch'ske Huse, Bredgade 4. Købmandsgården strakte sig helt fra torvet til Bredgade, hvor disse fattigrønner lå i passende afstand fra købmandsfamiliens bolig. Det var på ingen måde noget kønt syn, de her ved blev forskånet for. Nedrevet 1907. Foto: Kristian Hude. Omkring 1900. Roskilde lokalhistoriske Arkiv.

Lejlighederne bestod af et vindfang med åben skorsten delt med nablejligheden, hvor husmødrene kunne lave mad over åben ild på en såkaldt ildbænk. Herfra førte to døre ind til to stuer – hver beboet af en af de to familier, der delte køkken. Eventuelt kunne større børn sove oppe på loftet lige under taget i kulde om vinteren og varme om sommeren, indtil de var store nok til at sende ud at tjene. Bag husene var der et fælles das. Trods lave huslejer har de sammenlagt bidraget til, at købmanden og hans familie kunne leve et liv i luksus – på bekostning af andres fattigdom.

Fugleskydning

Søren Borch var et rigtigt selskabsmenneske. Derfor var han medlem af Roskildes fugleskydningsselskab. Årets fugleskydning fandt sted om sommeren på "Børsen" nede ved havnen. Sidste års fuglekonge blev hentet om morgenen i vogn og kørt ned til skydepladsen, hvor brødrene modtog ham med musik og kanonskud. De tunge, gamle geværer blev fundet frem, og nu skiftedes deltagerne til at skyde til måls efter en jernbeslået fugl.

Kl. 11 var der en solid frokost med våde varer på "Børsen". Det satte stemningen i vejret, men gavnede næppe træfsikkerheden. Om eftermiddagen var der musik i Børsens have, og nu spadserede byens unge piger og fruer ned til havnen for at se på løjerne og beundre sølvgevinsterne. Når brystpladen endelig var skudt ned, lød der 9 kanonskud. Så vidste alle, at byen havde fået en ny fuglekonge. Siden spad-

Fattig kone i De Borch'ske Huse i gang med sytøjet. Hun er rykket frem til døren for at få bedre lys til sit arbejde. Foto: Kristian Hude. Omkring 1900. Roskilde lokalhistoriske Arkiv.

Fuglekongen, Søren Borch, kåres af agent Svane. Skydeskive malet af Wilhelm Marstrand 1841.

Personerne på maleriet: Fra venstre delvis dækket af geværet apoteker Arends, ritmester Brechwold med frygisk hue, agent Søren Borch, der kåres som fuglekonge, justitsråd og stiftsskriver Chr. Hansen, kaptajn og gæstgiver Sveistrup, agent og farver Thomas Hagedorn Svane, bag hans skulder agent Anders Borch, foran denne fuldmægtig Heering, siddende i forgrunden fuldmægtig på Sct.

Hans Hospital Korsgaard, bag denne (stående) malermester Ehlers, siddende bag ved bordet købmand Jacob Brønnicke og bag denne justitsråd, borgmester Foss. Sønnen Anders Borch solgte skiven til et museum i 1898. Foto: Den Hirschsprungske Samling.

serede brødrene med musikken i spidsen op på Børsens sal, hvor et overdådigt middagstraktement ventede, igen med gode vine til.

I 1841 blev købmand Søren Borch fuglekonge. Med værdigheden fulgte kravet om at donere selskabet en malet skydeskive. Dette år opholdt den unge kunstmaler Vilhelm Marstrand sig ofte i Roskilde, da han i en periode var forlovet med en af borgmester Lauritz Foss's døtre. Familien Foss boede Raadhustorvet 4, altså som naboer til købmand Borch i nr. 2. Derfor kom Marstrand ofte hos den gæstfri nabo. Som tak for udvist gæstfrihed kunne han passende gøre gengæld ved at male den nye fuglekonges skive.

Motivet blev det højtidelige øjeblik, da kgl. agent farver Svane overrakte ligeledes kgl. agent, købmand Søren Borch det grønne bånd som symbol på den nye værdighed. Skiven viser desuden en serie fremragende portrætter af byens honoratiores.

Købmanden blev for øvrigt også fuglekonge i 1847. Denne gang blev skiven malet af Borchs stedsøn, Jacob Kornrup. Som motiv valgte denne kunstner at male fugleskydningsbrødrene i optog på vej til "Børsen" med den gamle og

den nye fuglekonge i spidsen. Familien valgte at hjemtage skiverne, da selskabet blev reorganiseret i 1861 (se s. 99).

Købmandens fødselsdag

Søren Borchs fødselsdag den 22. maj var en anden af sommerens store festdage i Roskilde. Hele byen flagede i dagens anledning, og alle, der var noget ved borgermusikken, var på tærne den dag. Ved 11-12-tiden kom de første gæster for at lykønske købmanden. Han kvitterede med et mægtigt frokostbord. Når det var sat til livs, blev der budt på ekstra fine cigarer og rhinskvin i haven. Købmanden havde også entre-ret med et musikensemble.

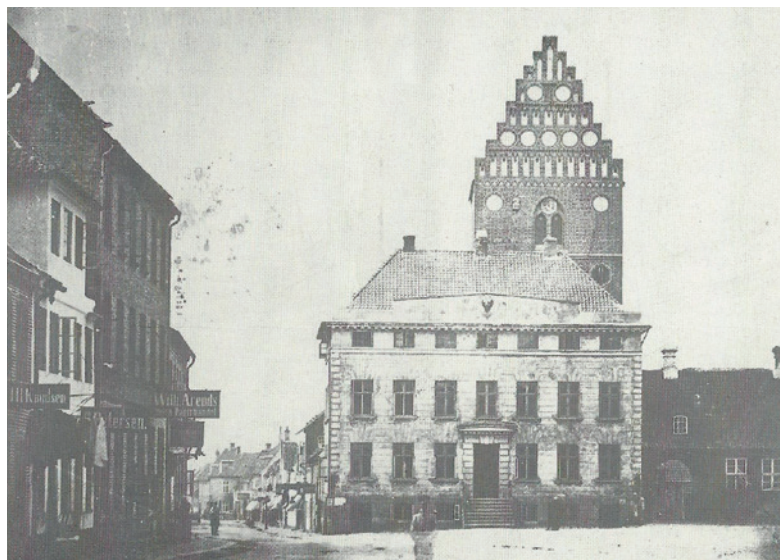
Ca. kl. 14 var man endelig færdig, men nu blev gæsterne indbudt af den gæstfrie købmand til at deltage i næste traktement, der tog sin begyndelse kl. 16. De fleste gæster havde jo egen (heste)vogn, så man drog ud til Boserup Skov, hvor et par af husets fikse tjenestepiger iført hedebo dragter ventede med smørrebrød og snaps. Ofte tog man også musikerne med.

Efter dette traktement drog gæsterne tilbage til privaten, hvor middagen ventede mellem kl. 19 og 20. Der var dækket

Skydebrødrene på vej til Børsen med fuglekongen, Søren Borch, i midten. Skydeskive malet af Jacob Kornrup 1847, da stedfaderen for anden gang blev fuglekonge. Skiven var i 155 år i privat eje hos Borchs efterkommere, men blev tilbagekøbt af fugleskydnings-selskabet i 2016. Foto: Bennie Hansen for Fugleskydnings-selskabet for Roskilde og Omegn. Roskilde Museum.

Det gamle barokrådhus fik bygget en ekstra etage på i 1839, medens Søren Borch var borgerrepræsentant. Postkort med tegning af det forhøjede hus. U. å. Roskilde lokallistoriske Arkiv.

ind gennem to stuer (bordene flugtede fra stue til stue, idet døren var taget af). Blandt de talrige retter var der altid slikasparges, om de så skulle indforskrives fra udlandet (med jernbane). Gode traditioner skulle holdes i hævd! 60 til middag var ikke ualmindeligt. Sange og taler krydrede middagen. Bagefter var der puncheboller og atter fine cigarer. Om morgenen gik man over i Klostermarken for at se solen stå op, inden man fortsatte over til en anden købmand, der nu havde fødselsdag. Den festlige dag findes beskrevet af boghandler Wroblevski i dennes erindringer.

Borch som politiker

Søren Borch gik også ind i lokalpolitik. I 1838 blev han indvalgt i borgerrepræsentationen. Købmanden fik sæde i fattigkommissionen og indkvarteringskommissionen. En af de større sager, bystyret tog fat på, var en tiltrængt udvidelse af det gamle rådhus bygget 1735. Større krav til byens administration krævede mere plads. Bygningen husede desuden arrest og politistation samt to herredsfogedkontorer. Det besluttedes at bygge en ekstra etage på det gamle rådhus. Det var den billigste løsning. Til formålet optoges et lån på 5.000 rigsdaler. Ombygningen indviedes den 28. oktober 1839. Desværre blev det dyrere end beregnet, et problem vi stadig kender. Den nye kommunallov af 1837 betød en opstramning af byens økonomi med ugentlige kasseeftersyn og revision af regnskaberne. Skatteligningen blev også mere retfærdig. En anden stor omvæltning i byens liv var oprettelsen af jernbanen i 1847, der gav byen øget samkvem med omverdenen.

Den gamle købmandsgård som den ser ud i dag – ombygget i årenes løb til det ukendelige, som det fremgår, når man sammenligner med gamle billeder. Foto: Jeppe Tønsberg 2018.

Søren Borchs vellevned og tidlige død

Af et brev skrevet af sønnen Anders Borch til halvbroderen Jacob Kornerup, da han var på rejse i udlandet to år før faderens alt for tidlige død, kan vi udlede, at den omfattende selskabelighed i huset ikke altid bekom fruene lige godt. Det gav også anledning til bekymringer for købmandens helbred med al den umådeholdne indtagelse af mad, tobaksrygning og i det hele taget en stillesiddende livsstil.

Endvidere gav det anledning til bekymring for økonomien, når der blev holdt så mange store fester i huset, som tilfældet var, eller som Anders skrev: "... et Rykind, som i et Gjestgiversted". Mor og søn fik hurtigt ret i deres bekymringer: Søren Borch døde i 1862 af et slagtilfælde i en alder af 64 år. Det lystige selskabsmenneske havde uden tvivl levet for godt.

Sønnen Anders trådte nu til som chef for købmandsimperiet. Han havde ikke behov for at gifte sig til penge og position som faderen. Derfor kunne han gifte sig med sit livs

kærlighed, den smukke Martha Petrine (1845-1922), der var datter af en skovfoged i Boserup. Det nye købmandspar fik en søn, der døde som spæd, og siden tre piger. Anders lignede ikke sin muntre far, så der blev mere stille i det store hus. Endvidere var tiden ved at løbe fra de store købmandshuse med deres vidtforgreneede produktions- og handelsvirksomhed, med kornhandel som væsentligste indtægtskilde.

Kilder og litteratur:

Købmand Borchs familiearkiv. Roskilde lokalhistoriske Arkiv.

Byens Hus. Udgivet i anledning af rådhusets 100 års jubilæum 1984. Forlaget Siglev Roskilde. 1984.

Fang, Arthur: Roskilde Fugleskydningsselskab. Jul i Roskilde. 5. årg. 1929, s. 26-29.

Fang, Arthur: Foreningen til Opførelse af Arbejderboliger i Roskilde. 1899 – 17. Marts – 1949. Roskilde. 1949, s. 6-7.

Kornerup, Jacob: Fra det gamle Roskilde. Udgivet af Arthur Fang. Flensborgs Forlag. 1925, s. 7-26.

Jacob Kornerup – maler, arkæolog og konservator. Roskilde Museums Forlag. 2013.

Wroblevski, Otto: Fem Aar i Roskilde. Eget Forlag 1917, s. 31-33 (citat om Søren Borch s. 16).

Roskilde og Omegns Fugleskydningsselskabs hjemmeside:
<https://www.roskildefugleskydning.dk/>